NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 COR. IV: 13.

HET WOORD GODS, DE WAARHEID.

Het woord van den *God die niet liegen kan* (Tit. I. v. 2.) is waarheid. Tusſchen die waarheid, en leugen, dwaling, of vooroordeel is geene gemeenſchap, geen verdrag. Geene ſchriftuitlegging derhalve is echt, welke de toevlucht neemt tot het beginſel van *accommodatie*, dat is, de onderſtelling eener ſchikking naar Joodſche of andere vooroordeelen, in de leere des Heeren en Zijner Apostelen. Daarentegen alleen die Bijbelverklaring is gegrond, welke de uitſpraak van het woord in zijnen tevens diepen en eenvoudigen zin boven alle tegenſpreking ſtelt, en de leeringen der Schrift niet afleidt van de gedachten van menſchen, maar omgekeerd dezen, waar het noodig is, leert verſtaan, ordenen, verklaren, te recht brengen, uit dat woord der waarheid van Boven. Op deze wijze alleen ſtaat het geloof des Christens op de verklaringen des Bijbels vast. Zij zijn even onfeilbaar omtrent het voorledene, het tegenwoordige, en het toekomstige. Zij zijn, als God zelve, waarachtig.

Zoo is dan (dit zij ons een *eerste* voorbeeld ter toelichting!) de hedendaagsch zoo zeer in zwang gekomene bewimpeling van alle die plaatſen des Nieuwen Testaments, welke in Jezus Christus en zijn Koninkrijk *de vervulling der Profecyen* verkondigen, eene overtreding tegen het woord der waarheid, als zoodanig. De ſtelligſte en krachtigſte getuigenisſen der Schrift omtrent die hooggewichtige in de Kerk van Christus ten allen tijde zoo dierbare waarheid worden aangetast, en, ware het mogelijk, weggeredeneerd met deze machtſpreuk: *Jezus en zijne Apostelen voegden zich naar de denk- en redeneerwijze der Joden.* Alsof het mogelijk ware, alsof het niet onteerend ware te onderſtellen, dat de Heere, of die door zijnen Geest ſpraken en leerden, van God zouden getuigd hebben, dat Hij dingen in de Schrift geopenbaard en gebijzonderd heeft, die daarin, alles wel beſchouwd zijnde, niet dan door eene eigenwillige Rabbijnſche uitlegwijze te vinden waren! Weinig (zekerlijk!) mochten, konden, of behoefden die dingen, van welke Paulus getuigde, dat *zij in geenen hoek geſchied zijn*, geſtaafd worden door bijgebrachte plaatſen uit Wet en Profeten, indien het niet *letterlijk* en *wezenlijk* zoo was, als op ieder bladzijde des Nieuwen Testaments ſtaat uitgedrukt: *Dat alles is geſchied, op dat vervuld zoude worden hetgene van den Heere geſproken is door de Propheten* (Matth. I. v. 22. en II.) *De Zoon des menschen gaat henen, gelijk van Hem geſchreven is* (Matth. XXVI. v. 24. bij Luc. XXII. v. 22. *gelijk beſloten is*); en (Luc. XXIV. v. 25—27.) *Jezus zeide tot haar: O onverſtandigen en tragen van herte, om te gelooven al hetgeene dat de Profeten geſproken hebben? En moest de Christus niet deze dingen lijden*, en (alzoo) *in zijne heerlijkheid ingaan?* en (v. 44) *Dit zijn de woorden, die ik tot U sprak, als ik nog met U was, namelijk dat het alles moest vervuld worden, wat van mij geſchreven is in de Wet van Moses en de Profeten en de Pſalmen.* Van Christus heeft *David door den Heiligen Geest* voorzegd (Marc. XII. v. 36. Hand II. v. 25—35): *het Evangelium Gods van zijnen Zoon is te voren beloofd door zijne Profeten in de Heilige Schriften* (Rom. I. v. 2—3); in één woord, *het getuigenisſe Jesu is de geest der profecy.* (Openb. XIX. v. 10).

Nietig in den grond, hoezeer ook door velen opgevijzeld of ontzien, zijn de zwarigheden, die ons hedendaagsch heel-, of half-, of kwart-Rationalismus, op onderſcheiden trappen van bewustheid, conſequentie, of goede trouw tegen deze in de Schrift zoo klaar geleerde profecy-vervulling, vooral waar het op de bijzonderheden aankomt, tracht op te werpen. Om aan den Geest der voorzegging, den Heiligen Geest, toch vooral niet te veel toe te ſchrijven, zift onze hedendaagſche Godgeleerdheid aller-

eerst de uitdrukking, *opdat vervuld werde.* Deze voor ieder onbevooroordeelde, die dezelve of in eene goede overzetting of in het oorſpronklijk leest, zoo ondubbelzinnige zegswijzen tracht men te ontzenuwen, door haar de beteekenis te ontnemen van de aanduiding eener noodzakelijke betrekking tusſchen *te voren geſchrevene*, en *gebeurde* dingen. Dit *opdat* (ἵνα) moet volgens de nieuwe Uitlegwijze *naar de uitkomst* verſtaan worden (ἐκβατικῶς) en zoude diensvolgens in onze taal, naar deze zoogenaamde verbetering, overgezet moeten worden door een onbeſtemd *Zoo dat*, om dan (hoe zeer ook dit niet zonder gedwongenheid) daarmede het denkbeeld van ſtellige voorzegging, beſtemming, voorbepaling, op den achtergrond te ſchuiven, of geheel te doen verdwijnen. Intusſchen wordt reeds in Duitſchland zelve de onbeſtaanbaarheid dezer uitvinding met eene echt *spraakkundige* verklaring onbewimpeld door bevoegde Geleerden erkend. Winer, die heden ten dage aldaar voor den besten en bijkans eenigen Schrijver eener goede *Grammatica* voor het Nieuwe Testament wordt gehouden, verklaart zich (hoe zeer anders alles behalve een voorſtander van het *oude* of *rechtzinnige* leerſtelſel!) niet dubbelzinnig tegen dat voorgewende gebruik van het woordeken in den aangeduiden flaauweren zin (*). Hij zelve, om zich van de kracht die deze zijne erkentenis aan het zuivere gevoelen omtrent de profecyvervulling bijzet, te ontſlaan, neemt de toevlucht tot dat andere, evenmin met de klaarheid en waarheid des woords beſtaanbaar denkbeeld; dat namelijk de Apostelen, *naar Joodſche begrippen van Gods wereldregeering*, elke gewichtige gebeurtenis als van God verordend en bedoeld *beſchouwen!* Zoo ware het dan wederom, volgens deze uitvlucht, geene waarheid, maar ſchikking naar menschlijke dwaalbegrippen, als de heilige Schrijvers, en de Mond zelve der Waarheid, de Heere Jezus Christus, dit begrip, dat hier aan *Hebreeuwsche Theologie* wordt toegeſchreven, op dezelfde eenvoudige en beſlisſchende wijze als alle andere geloofsleeringen op den voorgrond ſtellen en verkonden.

Meer behoefte aan eene verklaring door *accommodatie* mogen die aanhalingen des Ouden Testaments in het Nieuwe ſchijnen te hebben, die ter plaatſe, waar zij oorſpronklijk voorhanden zijn, in verband met geheel de voorgaande en volgende rede, zulk een zin niet aanſtonds vertoonen. Doch ook hier neme men het vroeger door ons aangeprezen beginſel te baat, verklaring van de *bijzonderheden* des woords uit het geheel, oplosſing der zwarigheden door onvoorwaardelijke vasthouding van hetgeen *geſchreven ſtaat.* En men zal bevinden, dat de aanhaling en uitlegging in het Nieuwe Testament den letterlijken zin van het Oude geenszins te niet maakt, of geweld aandoet, maar dien alleenlijk in dat hooger licht, op dat hooger ſtandpunt plaatst, waarin en van waar uitſluitend de Schrift in waarheid, tot heerlijkheid Gods en onze zaligheid, verſtaanbaar is: DE BELOFTE VAN DEN CHRISTUS. Als b. v. Mattheus (II. v. 15.) de profecy van Hoſea, *Uit Egypte heb ik mijnen Zoon* (Israël) *geroepen*, te huis brengt op de terugkomst van het kind Jezus uit Egypte, zoo moge, oppervlakkig beſchouwd, eene zoodanige aanhaling ſchijnen vreemd te zijn; en de (niets oplosſende) oplosſing der *accommodatie* te behoeven. Gantsch anders leeren wij het verband tusſchen het woord van den Profeet, en het verhaal van den Evangelist, inzien, als wij mogen opmerken, hoe geheel de bedeeling Gods met het uitverkoren Israel, in alle de lotgevallen en leidingen en zelfs den naam van dit volk in zich bevatte de ſchaduw, de kern, het beginſel van datgene, dat in Jezus eerst in alle zijne wezenlijkheid en volheid zoude gezien worden, tot in de kleinſte bijzonderheden toe. Te recht zegt een hedendaagſche Duitſche Uitlegger van groote gaven en inzichten, hoezeer zelf niet altijd geheel vrij van de algemeen geworden misvatting omtrent de profecyen en andere geloofswaarheden: »In den zamenhang bij den Profeet ziet de plaats ken»nelijk op de terugbrenging van het volk uit Egyp»ten door Moſes, nademaal dikwijls dat volk, als één man »beſchouwd, Gods Zoon, Gods eerstgeboren heet in het »O. T. Doch de Evangelist vat ze op profetisch, voor »zooverre in den Perſoon van Christus het Israël naar den »vleeſche geestelijk vertegenwoordigd wordt. De lotgeval»len van het aardſche Israël zijn een voorbeeld van die des »Mesſias, in welken het ware Israël zich eerst in zijne we»zenlijkheid hervindt (*).” Calvijn, ſchoon eenigzins met een andere wijziging van gevoelen, ziet ditzelfde in de meening van den heiligen Schrijver: *de gemeente wordt hier in haar Hoofd Christus uit Egypten* (dien doorgaanden *typus* van dienstbaarheid onder zonde en Satan) *uitgeleid*, *gelijk eertijds in haar lichaam* (het Israël naar den vleeſche). Hiermede ſtemt overeen het zeggen van den Kerkvader Tertullianus, dat er *gelijk met de ſtem*, *zoo ook door zaken geprofeteerd is;* en het treffende woord van Augustinus: *Het Oude Testament is in zijn geheel éénе groote en wonderlijke profecy, welker vervulling is* CHRISTUS. Doch over *typiſche* profecy is alreede in dit blad een woord gezegd, en hopen wij later nog iets nader in verband met geheel *het profetiſche van Gods Woord* te doen opmerken.

Een *tweede* voorbeeld ter toelichting omtrent den aart dier zoo willekeurige accommodatieleer vinden wij in het gebruik van dezelve gemaakt tot ontzenuwing van de verklaringen der Schrift omtrent het beſtaan en de werking van den Duivel (ὁ διαβολὸς,) en diens engelen of ondergeſchikte booze Geesten (δαιμόνια). Niets is klaarblijkelijker dan dat Christus en zijne Apostelen de wezenlijkheid van deze hoogere, gevallene en alzoo God en den mensch vijandige wezens overal onderſtellen, bij elke gelegenheid krachtig leeren. Dat Jezus den Satan in de woestijn door

(*) *Ἵνα ſoll oft im N.T. ἐκβατικῶς, alſo vom Erfolge, ſtehen. Wenn nun dies überhaupt möglich wäre, so wird doch Niemand leugnen, daſs die Ausleger von dieſem Kanon den unbegränzteſten Gebrauch gemacht, und die Schuld grosſer Uebertreibung auf ſich geladen haben*, u. s. w. Winer, Grammatik des Neutestamentlichen Sprachidioms (1830) S. 382, 383.

(*) Olshausen, Bibliſcher Commentar (Königsberg 1830), Erſter Band, S. 66, 67. Men vergelijke het gewichtig ſtukje: *Ein Wort über tiefern Schriftſinn*, van denzelfden Hoogleeraar (Königsberg 1824); eene verhandeling, vooral aanbevelenswaardig om de uiteenzetting van den aart, zoo wel als van de geſchiedenis der zoogenaamde allegoriſche Schriftverklaring, waaromtrent in het gebied der hedendaagſche Theologie zoo veel misvatting, miskenning en onkennis te betreuren is.

vasten en bidden bestreed, door het woord der waarheid op de vlucht dreef (Luc. IV.); dat Hij dat hoofd der booze Engelen als een bliksem uit den hemel zag nedervallen (Luc. X. v. 18.); dat Hij dien eenmaal onder de voeten van zijn volk vertreden zal (Rom. XVI. v. 20), binden, in den afgrond sluiten, en ten laatsten in de poele des eeuwigen vuurs werpen zal (Openb. XX.), verklaart het Woord zoo klaar, stellig, en eenvoudig, als het bestaan zelve van God, de zonde in de wereld, of eenige andere door niemand betwijfelde waarheid. *Verlos ons van den Boozen*, leert Christus zijne discipelen dagelijks bidden. *De Duivel gaat om als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zoude mogen verslinden*, waarschuwt Apostel Petrus. *Onderwerpt u Gode, wederstaat den duivel, en hij zal van u vlieden*, zegt Apostel Jacobus. Dergelijke uitdrukkingen van Keizer Nero of eenigen anderen menschelijken geest of boosheid te verstaan, is wel de ongerijmdheid zelve. Maar is het minder ongerijmd, hier te denken aan eene schikking van den Heere in zijne leer en voordracht naar de vooroordeelen eener *van de Persische geestenleer* ontleende Theologie? — Is Christus een dienaar der dwaling? — Hoe veel eenvoudiger, en verstandiger, zoowel als Gode waardiger is niet de beschouwing der zaak juist omgekeerd! Die bij de Joden gevestigde, bij de Persen en andere Heidenen onder allerlei gedaantevormingen en verbasteringen overal weder te vinden overtuiging omtrent het bestaan van goede en kwade Engelen, was eenvoudig het gevolg van de wezenlijkheid, die aan dit begrip zelve ter grond legt, dat alleen in het onderwijs der mannen Gods zuiver, heilig, en naar waarheid gevonden wordt. Is het niet in alle gevallen verstandiger, zijn verstand gevangen te geven aan de duidelijke uitspraak van het woord des Heeren, dan zoodanige uitvluchten te zoeken tegen zijn gezag, om geen andere reden dan om dat het bestaan eener *geestenwereld* aan de bespiegelingen niet schijnt te beantwoorden van ons natuurlijk, van ons door de ijdele Eeuw-philosophie bevooroordeeld vernuft? *Daar zijn meer dingen in hemel en op aarde* (zeide reeds in vroeger eeuw de Engelsche Dichter) *dan waarvan uwe philosophie nog gedroomd heeft!* In onzen tijd wellicht bereidt zich alles tot ontdekkingen en openbaringen, die in weerwil van allen menschelijken hoogmoed, getuigen zullen hetgene die alleenheerscheresse (de onafhanklijk verklaarde Rede) zoo vaak hoonend en spottend afwees. Ook hier eenigermate is toepasselijk hetgeen Bilderdijk ergens zegt: »Ik voorzie dat er een tijd komen zal, waarin »meerdere en diepere inzichten ons van achteren waar»heden zullen doen inzien, die wij thands alleen door »het geloof bevatten, en welke men als strijdig met de »reden gewoon is aan te merken. Doch herinneren wij »ons altijd aan 's Heilands woorden, Joh. XX. v. 29."

Ja, het woord Gods heeft de waarheid, leert de waarheid, is de waarheid; en deze alleen maakt waarlijk van vooroordeelen, en inbeeldingen, zoowel als van de zonde vrij, tot zaligheid en heerlijkheid door het geloof in Hem, die van zich zelven getuigen kon: *Ik ben de Weg, de Waarheid, en het Leven.*

OVER HET CATHOLICISMUS IN VERBAND MET HET PROTESTANTSCHE CHRISTENDOM.

Toen het Christendom in den aanvang der IV^de Eeuw in het Romeinsche Rijk de godsdienst van Vorst en Staat, en in het vervolg ook onder de Germaansche volken nationaal geworden was, traden even daardoor de natiën, welke hetzelve als zoodanig hadden aangenomen, onder soortgelijke bedeeling, als waaronder voorheen Israël, als Volk, van God geroepen en afgezonderd was geworden. Het was de weldadige invloed des Evangeliums die ze alle verbond, vereenigde, verbroederde, en als tot éénen Staat zamensmolt. Deze band werd onderhouden en versterkt door de uiterlijke éénheid der Kerke, en aangehaald door de gevaren, welke dit verbond van Volken van buiten dreigden (en waartegen hij wellicht de toen éénig-mogelijke waarborgen gaf), en verwezenlijkte daardoor het denkbeeld van één Christenrijk, het middenpunt van Europa, en door de overheerschende macht en innerlijke gehalte van dat werelddeel, van de bekende wereld. Wij wenschten in eenige trekken de gevolgen te schetsen, welke daaruit ter beoordeeling van de groote aangelegenheden der Midden-Eeuwen, en ter beschouwing van onzen stand en plicht als Protestanten, voortvloeijen.

Vooreerst moeten daaruit de oorlogen der Catholieke Christenheid tegen de ongeloovigen in die Eeuwen worden verklaard. Gelijk het Christendom zich uit zijnen aard altoos, niet alleen tegen het ongeloof verzet, maar ook op het ongeloof overwinningen maakt, zoo waren de veroveringen in dezen tijd, waarin hetzelve zich uiterlijk en zichtbaar voordeed, ook veroveringen op Heidensche *volken*. Israël was als Israël niet bestemd geweest ter uitbreiding van de leer der waarheid, maar ter bewaring en bescherming van dezelve; en daarom waren zijne oorlogen na de inneming van het land Kanaän meer tot bewaring dan uitbreiding van dat grondgebied geweest, uitgezonderd onder den Koning, welke juist tot voorbeeld van het Rijk van Christus was verordend, David. Maar de Christenheid voelde zich geroepen tot de heerschappij der aarde; en, offschoon men dus geen niet uitgelokt geweld eenig volk mocht aandoen, zoo was echter de uitbreiding dezes Christenrijks met de wapenen, eene zaak des geloofs; waarom een Godfried van Bouillon evenzeer ter eere Gods den strijd kan gehad hebben tegen den Sarrazeen, als naderhand Luther tegen het verbasterde Pausdom.

Ten tweede mag men ook (in den geest dier tijden) de pogingen tot verscheuring van den band der eenigheid onder de volken van het Christelijke Europa, als tegen de inrichting en bestemming van de Staten als Christen-Staten gericht beschouwen; eene reden, waarom men, zoolang het Christendom zich enkel in de vormen van het Catholicismus vertoonde, in de bestrijding van Rome, wanneer die bestrijding niet uitsluitend misbruiken betrof, geen heilig beginsel, maar integendeel, een beginsel van ontbinding kan bespeuren. De beoordeeling dezer gebeurtenissen door protestantsche historieschrijvers, welke reeds in de verzetting zelve tegen Rome iets achtingwaardigs en voortreffelijks zien, is dus geheel bezijden de waarheid. En het

is op dezen grond, dat men het goede recht en de ſtrekking van ondernemingen als die van onzen Graaf Willem II, ter ſchraging van den band van Duitschland aan den Roomſchen ſtoel, toen als het zichtbare middenpunt der Christenheid beſchouwd, moet verdedigen (*).

Doch men moet, *ten derde*, tevens in de verbaſtering der Roomſche kerk over Europa, die des Jodendoms ten tijde van onzen Heer opmerken. Toen zij de getuigen voor de gerechtigheid des geloofs in J. C. verdrukte, vervolgde, ter dood bracht, werd zij van den Heere verworpen, even als de Joodsche Natie om haren Mesſiasmoord. Want even als deze had zij van voorlang *het gebod Gods* (de H. S.) *krachteloos gemaakt door hare overleveringen* (†). *Blinde leidslieden der blinden* waren ook hare Priesters en voorgangers geworden. Ook zij reinigde *het buitenſte des ſchotels*, maar verontreinigde zich inwendig. Ook zij was als *de witgepleisterde graven*, *van binnen vol doodsbeenderen.* Neen! onze Hervormers bedrogen zich dus niet, wanneer zij de ſtem volgden: *Gaat uit van haar*, *mijn volk! op dat gij aan hare zonden geen deel hebt*, *en van hare plagen niet ontvangt.* Dronken was zij van het bloed der heiligen en van het bloed van Jezus getuigen; en gedurig vermeerderde zij hare ſchuld, die reeds tot den hemel reikte. Wel mochten dan onze Vaderen, in haar, ook die hoere van Babel zien, welke onder alle deze merkteekenen was voorverkondigd in Gods heilig woord, en zich vertoonde, gelijk zij afgeteekend was XV Eeuwen te voren.

Doch, *ten vierde*, werd de uiterlijke éénheid van het toenmalig Christelijk Europa niet verbroken, dan om voor eene hoogere éénheid plaats te maken. *Ik geloof eene heilige*, *catholieke*, *apostoliſche kerk*, kreeg toen de beteekenis: *ik geloof eene heilige*, *algemeene*, *Christelijke kerk*, zijnde, gelijk onze Hervormers ten klaarſte doen verſtaan, de Gemeente die de Zone Gods zich tot het eeuwige leven heeft uitverkoren, en door zijnen Geest en woord in éénigheid des waren geloofs van het begin der wereld aan, vergadert, beſchermt en onderhoudt (§). En de eenheid dezer geestelijke kerk, met de kerk van Christus, vroeger binnen de perken van het Catholicismus beſloten, is voor het geestelijk oog even kennelijk, als die van de Gemeente van 3000 zielen, door de prediking van 's Heeren Apostel op den eerſten Christen-Pinkſterdag toegebracht, met de nationale Joodſche, offchoon zij van deze uitging en zichtbaar van het Jodendom onderſcheiden werd.

Maar dit beſtemt dan ook *ten vijfde* (en hierop moeten wij vooral opmerkzaam maken) onze betrekking tot de Roomſche kerk vóór en na de Hervorming. Zij is ongeveer dezelfde als die van den Christen tot de Joodſche natie vóór en na de komst des Heeren in het vleesch. Zien wij nimmer verachtend op het Catholicismus der Midden-Eeuwen neder, bedenkende dat het zwanger ging van de geloovigen die de Hervorming bewerkt hebben. Beſchouwen wij met medelijden de hedendaagſche Catholieken, als op wier aangezicht noch het bedekſel van de verbastering hunner kerke ligt; gaan wij hen nooit tegen om hunne zucht naar uiterlijke éénheid en vereeniging, want ook wij kennen dezelfde beginſelen, maar geestelijk. Doch, wanneer zij ons op nieuw met het juk van hunnen Paus willen belasten, ijveren wij dan met nimmer verflaauwenden moed voor de vrijheid der hervorming, als Paulus tegen de judaïzerende Christenen voor die des Evangeliums tegen het juk van Mozes. IJveren wij vooral in de gebeden, dat het dekſel van hunne aangezichten moge weggenomen worden, gelijk de Apostel der heidenen voor Israël; en ook uit de Roomſche kerk zullen op des Heeren tijd de uitverkorenen vergaderd worden, met ons, tot ééne kudde onder éénen Herder.

Eindelijk, verſcheuren wij den band der éénheid niet, die elke kerkgemeenſchap, even zoozeer als het Catholicismus der Midden-Eeuwen, en de kerk der uitverkorenen van alle tijden in het algemeen, eigen is. Deze éénheid is eene éénheid des geloofs. Eene kerk welke die eenheid mist, is geene kerk meer. Het vrije onderzoek zelf, even min als het recht daartoe, ſtelt geene christelijke kerkgemeenſchap daar. Zonder deze eenheid, die zelfs des noods door ſtrijd en worſteling niet te duur gekocht wordt, is geene kerk tegen de uiterlijke éénheid der Roomſche beſtand; en vandaar dat het Remonſtrantismus in onze ſtreken van ouds, en het afgevallen protestantismus in Duitschland, zoo vele verliezen leed aan leden die tot de Roomſche kerk overgingen. — Deze denkbeelden, welke vooral leiden tot aanwijzing der volſtrekte onbeſtaanbaarheid van het protestantſche Christendom, met de meer of min verbloemde eiſchen van het kerkelijke Liberalismus zullen ons aanleiding geven bij eene andere gelegenheid, om de verhouding der hervormde kerken tegen de vrijzinnige partij onzes tijds meer bijzonder aan te wijzen; want het is de plicht des Christens vooral in onze dagen, om ten minſte even vreemd te zijn van de pogingen des ongeloofs, als van de aanſpraken die het bijgeloof op de van hare pauſelijke eenheid afgewekene kerkgemeenſchappen maakt.

EEN TEEKEN DES TIJDS.

De eerlijke Stilling ſtond, in zijnen tijd, als een wachter getrouw op zijnen post, in het midden van de revolutionnaire koorts, de Christenen waarſchuwende en vermanende om nabij God te blijven, en zich niet te laten aftrekken door de zich meer en meer ontwikkelende gruwelleer, die tegen het laatst der vorige Eeuw, door geheel Europa verkondigd werd. Opmerkelijk is het, dat men in zijne werken ſteeds de aanduidingen vindt, dat hij alles wat in die ontzettende dagen gebeurde, nog maar beſchouwde als het voorſpel van een grooter gevaar, dat van den kant van datzelfde Frankrijk dreigde. Wanneer wij het oog werpen op hetgeen ſedert Julij 1830 gebeurde, en hetgeen nog dagelijks voorvalt, moeten wij erkennen dat zijne vermoedens maar al te gegrond zijn geweest, en dat ſtelſelmatig het werk der revolutie en de toebereiding voor verdere ſchokken voortgaat, offchoon ook in het midden eener ſchijnbare rust. Wel mogen wij ons dus verheugen, dat

(*) Men verg. BILDERDIJKS *Hist. des Vad.* Dl. II. bl. 332—334.
(†) Matth. XV. 6. (παραδόσεις letterlijk *overleveringen.*)
(§) Heidelb. Catech. Antw. 54.

de ſtem, die zich in den *graauwen man* van Stilling verhief, en die het doel had, om ook vooral de Christenen uit de min gegoede ſtanden der Maatſchappij, op den naderenden nood opmerkzaam te maken, voortgezet wordt door eenen man als Dr. de Valenti, die door vele Christelijke werken aanſpraak op onze achting en liefde heeft. In een der laatſte nummers van dit volksgeſchrift behandelt hij den geest des tijds, en ſtaaft zijn gevoelen omtrent de gevaren die Europa dreigen, door in eenige bijzonderheden te ontwikkelen, hetgeen in het vorige jaar in Bazel heeft plaats gehad. Deze gewigtige gebeurtenis; de zegepraal van boosheid en geweld; de oprigting van een geheel revolutionnair volksgebied; de verkrachting van alle regt; de uitdrijving van al de predikanten, die naar het Evangelie, de gehoorzaamheid aan de beſtaande magten verkondigden; dit zijn allen gebeurtenisſen, die hier onder ons weinig indruk gemaakt hebben; want helaas! wij zijn immers zoo min als andere volken bewaard gebleven voor den waan, waardoor thans meer en meer algemeen wordt, dat men de zaken niet meer naar het regt, maar ſlechts naar hunnen uitſlag en invloed beoordeelt. Wij beklagen ons met regt dat de welgezinden in Europa zoo weinig deelneming in het lot van Nederland, en het onregt ons aangedaan, getoond hebben. Maar waar is nu onze deelneming in de verkrachting van het regt, die in Bazel plaats had? Wij weten niet hoe wij bedrogen worden door de dagbladen die wij dagelijks lezen, en wier gevoelens en redeneringen wij, zonder zelve het te weten, langzamerhand overnemen. De Revolutie doet geen ſtap voorwaarts, of zij heeft eenen goeden ſchijn, eene zekere billijkheid voor zich; het is altijd om eenige hervorming of verbetering te bewerken, dat zij voorwaarts ſchijnt te gaan, en hierdoor verblindt zij de oogen der menigte zoodanig, dat deze de wezenlijke bedoeling niet meer onderſcheiden kan. Zoo is het met Lodewijk den XVI gegaan, van de bijeenroeping der Staten-Generaal van 1789, tot aan de Guillotine van 1793. Onder het geſchreeuw van *Leve de Koning!* is de eene zuil van zijnen troon na de andere weggerukt; en zoo hebben wij nu onder het geroep van: *geen interventie!* eene onwettige interventie in *België* en *Portugal* en *Italië* gezien; en onder het geroep van Vrede! eene volksopruijing, die overal den oorlog voorbereidt, en die nog alleen maar door de bijzondere bewaring Gods, van onze grenzen verwijderd is gebleven. Zoo ooit derhalve moet thans naar het woord *waakt!* gehoord worden; en terwijl wij ditzelfde woord ter neder ſchrijven, moeten wij ons ſchamen over de zorgeloosheid, waarin wij zoo vaak leven; terwijl toch ook wij door de gevaren, die onzen tijd eigen zijn, bedreigd worden. Maar wij zien eigenlijk het gevaar alleen in dat uitſchot van het Republicanismus, dat personen en bezittingen bedreigt, en nu dit gepeupel, door het kanon der ſoldaten van Lodewijk Philips, tot zwijgen gebragt is, houden wij in den grond van ons hart, het gevaar al voor zeer verwijderd. En ondertusſchen deze zekerheid rust toch alleen daarop, dat men de perſonen niet kent, die deze voorhoede der omwenteling in beweging brengen.

De *graauwe man* toch doet met regt opmerken, dat behalve deze tot roof en moord ſteeds genegene benden, die in al de gruwelſtukken, sedert Julij 1830, op den voorgrond geſtaan hebben, dat zelfs buiten hunne onmiddellijke opperhoofden, die in het midden dezer onlusten, zich eenen rang en geld zoeken te verſchaffen, de kern van de ware omwentelingshelden uit de zoodanigen beſtaat, die zich zelven boven dit alles verheven achten; maar die door de ingevingen eener helſche zelfvergoding, het monſter der zoogenoemde Volks-ſouvereiniteit aan het licht gebracht hebben, en voor hunne idealen, die diepe wortelen in hen geſchoten hebben, met eene geestdrift vervuld zijn, waarvoor zij eer, goed, ja zelfs het leven kunnen opofferen. De regtsgedingen die zich, in de laatſte jaren te Parijs, wegens politieke misdaden, zoo vermenigvuldigd hebben, en de moed en diepe overtuiging waarmede de beſchuldigden ſteeds voor hunne gevoelens zijn uitgekomen, kunnen hiervan ten bewijze verſtrekken. Deze menſchen, die de werktuigen van een gemeen Egoïsmus wel gebruiken, maar verachten, zijn ſteeds bereid om martelaars voor hunne partij te worden, en dat ſchavot te betreden, waarop Karel Sand en anderen hen reeds zijn voorgegaan, tot dat de dag van hunnen triumf genaakt.

» Indien," zegt de Duitſche ſchrijver, » het alleen aan » de zoodanigen ſtond, dan zoude het overal zoo hooghar- » tig en onbeſproken toegaan, als in Antwerpen, waar de » grootmoedige en de wereld-vrijmakende Franſchen, aan » den gevangenen Hollandſchen Generaal, alle eer bewe- » zen!" — Tasten wij nu hierbij in onzen eigenen boezem, zoo zullen wij moeten bekennen, dat bij velen deze eerbewijzingen niet onaangenaam waren; en dat het moeijelijker viel, daarin dien geest der Revolutie te erkennen, die niet alleen verwoesten maar ook vleijen kan, die niet altoos vervolgt, maar ook weet te verdragen. Immers vinden wij in de laatst uitgekomene geſchiedenis van Nederland gedurende den Belgischen opſtand, dit bezoek der Franſche Prinſen als eene voor onze natie vereerende gebeurtenis, door de graveerſtift bewaard.

Wee ons derhalve, wanneer wij ons zeker wanen, zoo lang wij maar de kreet des oproers niet in onze ſtraten hooren! Het bedrog, waardoor naar de ſchrift, zelfs de uitverkorenen, indien het mogelijk ware, verleid zouden worden, is fijner geſponnen, dan de ruwe omwentelingsleer van Marat en Robespierre, waarvoor ieder, die nog menſchelijk gevoel bezit, terugdeinst. Deze verleiding kan vergezeld gaan met eenen ſtaat van vrede, die alle onze verwachtingen vervult, met eene vrijheid van Godsdienst, die alle vroegere banden ſlaakt, terwijl zij ondertusſchen alleen het gevolg eener volſtrekte onverſchilligheid is. Immers zou men naar den inhoud der ſchrift en de ondervinding der leidingen Gods en der listige verleidingen des Duivels, niet kunnen verwachten, dat wanneer de kerk haren laatſten ſtrijd tegen den mensch der zonde te ſtrijden zal hebben, deze juist daardoor de zielen der menſchen zal verblinden, dat hij zal voorgeven, een rijk van vrede en algemeene verbroedering buiten en zonder Christus hier op aarde te ſtichten? Dit immers was en is de verwachting van al de wijsgeeren hier op aarde, want ieder droomt toch ten gevolge van zooveel ſtrijd en woeling

eene betere toekomst voor de menſchelijke maatſchappij, en deze is alleen te verwachten, of van de hand Gods, die het oproer zijner ſchepping temt, of van den ſteeds meer volmaakt wordenden mensch.

Dr. Valenti zoekt aan deze verwachting nog meer waarſchijnlijkheid bij te zetten, door te doen opmerken, dat de voorſpelling in Daniël Kap. VIII. v. 25, wegens den Koning die op het laatst des Koningrijks verſchijnen zal, aldus luidt: »En door zijne kloekheid zoo zal hij de be- »driegerij doen gedijen in zijne hand, en hij zal zich in »zijn hart verheffen, en in *stille rust* zal hij er velen ver- »derven."

Door dit woord *ſtille rust* meent hij dat *welvaart* verſtaan moet worden, en inderdaad beide woorden hebben in zoo verre eene gelijke beteekenis dat zij aantoonen, dat de hoogſte verleidingen geſchieden kunnen in eenen tijd, die uiterlijk door (eene valſche) rust en (eenen valſchen) vrede gekenmerkt kan worden.

Dit weinige zij dan genoegzaam ter waarſchuwing van de zoodanigen, die geen gevaar duchten, dan ten gevolge van volksopſtanden of geweldige aanrandingen; daar juist het verderf dat in de *ſtilte woedt*, als het gevaarlijkst moet beſchouwd worden. Antichristelijke gevoelens kunnen den liefelijkſten ſchijn aannemen, en midden in den droom van menſchengeluk te verſpreiden, en de gouden eeuw des menschdoms te doen aanbreken, kunnen wij in den dienst van den vijand Gods ſtaan.

Welke blijft derhalve onze toets? Het Woord, en de leer daarop gegrond, de verheerlijking van God in de zaliging door en in Christus, van den in zich zelven geheel verlorenen zondaar. De Schrift toont ons geene langzame opklimming van het menſchelijk geſlacht tot veredeling en zelfverheffing, maar wel een voortgaanden ſtrijd, rijpende tot een aanſtaand oordeel. De hand Gods alleen kan ons bewaren. Zijn Geest make ons opmerkzaam. Zijne kracht doe ons vaststaan in het midden der verleidingen van het vleesch, en ſterke ons in dat geloof, waardoor onze ziel bewaard blijft, en waardoor wij onze broeders kunnen waarſchuwen in de ure der verzoeking.

DE ONDERGANG DER EERSTE WERELD.

Ieder weet dat deze woorden den titel uitmaken die een ſchoon Treurſpel van Vondel aan het hoofd draagt, en tevens dien van den onvoleindigden heldentoon dien de Vondel der XIXe Eeuw, BILDERDIJK, aan het Vaderland achterliet (*). Doch niet gelijk is de beduidenis dezer twee voortbrengſelen in de poëtiſche loopbaan en ontwikkeling onzer beide hoofddichters. Laten wij, alvorens ons nader met den vermelden heldenzang in te laten, de oorzaak van dit gewichtig onderſcheid trachten in beider gevoelens te ontdekken.

Vondel dacht te christelijk, om niet het Christendom tot het lichtverſpreidend en helder middenpunt zijner voortbrengſelen te ſtellen; maar te weinig, om door geestelijk inzicht in Gods woord, de waarheden des Evangelies en der Hervorming met een geloovig hart te omhelzen. Voor zulke gemoederen heeft het Catholicismus een onwederſtaanbare tooverkracht, en er behoeven zich ſlechts eenige gunſtige omſtandigheden, dikwijls ſlechts ééne gelegenheid, op te doen, om hen in den ſchoot dier Kerke hun toevlucht te doen zoeken. Voor de leer der Vaderlandſche Kerk onverſchillig, zelfs ſterk tegen haar ingenomen, kon het onbeſtemde en bloot ontkennende Remonſtrantismus zijne behoefte naar iets ſtelligs noch zijne levendige verbeeldingskracht voldoen, en was het genootſchap waarin hij was opgevoed, hem te louter geestelijk; alleen de Roomſche Kerk was in ſtaat, hem door haar ſtatelijke dienst, mythologiſche overleveringen, en plechtig kerkgebaar aan zich te boeien. Hij drukte dit zelf zeer treffend uit in een inleidend vers voor zijne *Poëzij*, in den jare 1650 uitgegeven, met deze woorden:

» Mijn jonckheit bondt door errefleer
» Zich aen een Sekte, en geene meer,
» Tot datme, door een klaerder blijk
» Van 't weereldlijk en kerkelijck,
» Ontdekt wiert in een ſchooner dagh
» De Perle, die verborghen lagh,
» Waervoor men 't al met winst verliest.
» Geluckigh die het beste kiest!"

Zoo is dan geheel zijne dichterlijke loopbaan een gedurige voortgang en toenadering tot het Catholicismus; eerst door het ſchier uitſluitend behandelen der Oud-Testamentiſche Geſchiedenisſen in eene reeks van historiſche Treurſpelen, waaronder het opgenoemde: *Noach*, *of de ondergang der eerſte wereld*, eene plaats bekleedt; voorts door het bezingen van den oudſten Keizer en Held dier Kerk, *Conſtantijn*, en de overlevering van het *Labarum*; door zijn meesterſtuk in dit vak, *de Maagden*; en eindelijk door het aangrijpen van die Oud-Testamentiſche vormen, waarmede zich de Roomſche kerk getooid heeft: *Altaargeheimenisſen*, *Offerſpijze*, *Offereere*, *Offerhande*, enz. — De *Noach* is ſlechts een der vroegſte ſchakels van deze keten; en dit ſtuk kon dus voor Vondels hart nooit dat innige belang hebben, hetwelk *de ondergang der eerſte Wereld* voor dat van Bilderdijk bezat, omdat hij juist die ſnaar roerde, welke den toon geeft, die Bilderdijks leven even krachtdadig beheerschte, als de toenemende zucht tot het Catholicismus dat van Vondel.

Deze toon is de toon der verwachting en aankondiging van de voleindiging dezer wereld en de toekomst van den Zoon des menſchen. Reeds wordt die toon, ſchoon nog zeer flaauw, gehoord in een gebed, vóór 's Dichters verbanning uit het vaderland gemaakt, en hetwelk men vindt in de *Verſpreide Gedichten*, Deel I. bl. 69.

Zie 't Christendom geſcheurd, vervallen en veracht:
Verſterk het in mijn hart; doe me aan uw heilwoord kleven.
Verzeker me Uwe komst, waarop mijn hart verwacht;
En is 't uw wil, mijn God! o laat ze mij beleven!

(*) Van welk Dichtſtuk onlangs een zeer nette en keurige herdruk is uitgegeven door den Boekhandelaar Suringar. (Leeuw. 1833.)

Het is de gedachte aan deze *voleindiging der eeuwe* (gelijk de Bijbel die noemt), en den ondergang der tegenwoordige wereld, die alle de latere voortbrengſelen des Dichters beheerscht, en als vervult; daarop ziende zingt hij in den toon der hooge geestverrukking:

> Welhaast, en 't ſchittervuur des hemels trekt het hoofd
> Een zwarten ſluier om, die half zijn glans verdooft;
> Welhaast, en 't eind is daar, de renbaan afgeloopen,
> En 't ſchriklijk uur genaakt dat aarde en zeemoet ſlopen!
> Wat dubt ge, o ſterveling? ontſluit het ſluimrend oog!
> Het vonnis ſtaat geprent in aarde en hemelboog (*).

Zoo dus dit denkbeeld in Bilderdijks dichterlijke gevoelsuitſtortingen, hoe hij op de levensbaan verder vorderde, des te meer overheerſchend werd; is het dan wonder dat het zich (even als ook bij Vondel het zijne) in het hoogſte zijner dichterlijke vlucht mede als Ideaal openbaart (†)? Ziedaar dan de reden van de hooge ingenomenheid van Bilderdijk met dit onderwerp; want hij zag in het voorledene den ſleutel van het toekomstige (§); hij zag in den ondergang der eerſte wereld het voorbeeld van het einde der tegenwoordige, naar de woorden van PETRUS, ter gelegenheid van ſommiger ſpottend vragen: *Waar is de belofte van 's Heeren toekomſte; want van dien dag dat de vaderen ontſlapen zijn, blijven alle dingen alzoo, als van het begin der ſchepping?* — »Willens is hun dit onbekend, dat door het woord Gods de hemelen van overlange geweest zijn, en de aarde uit het water en in het water beſtaande, door welke *de wereld die toen was*, met het water des zondvloeds bedekt zijnde, vergaan is; maar *de hemelen en de aarde die nu zijn*, zijn door hetzelve woord weggelegd, en worden ten vure bewaard tegen den dag des oordeels en der verderving der godlooze menſchen (**)."

Daarom vindt men dit gevoel reeds uitgedrukt in den aanvang van de voorrede, waar de Dichter verklaart, »nimmer iets zoo te hebben betreurd, als door het Lot geplaatst te zijn in deze ongelukkigſte aller tijden, het tijdſtip van den pijnlijken en ontzetlijken arbeid en worſteling van geheel de Natuur, om uit een afgrijslijke nacht het geheel verduisterde morgenlicht van waarheid en wezendlijkheid te doen voortbreken, hemel en aarde te hereenigen, en het echt en miskende verband tusſchen het eeuwige Geestenrijk en deze voorbijgaande ſchijnwareld te herſtellen (††)." Daarom was het, dat hij wellicht meer dan eenig vroeger Heldendichter, door de inſpraak zijns gevoels zelve, het besef had van de innerlijke noodzakelijkheid der *machine* in het heldendicht; dat is van den invloed van hooger wezens op het lot der aarde; want ook voor hem was, gelijk HERDER ergens van de gewijde Hebreeuwſche Dichters opmerkt, hemel en aarde een verband, waarvan het eerſte lid licht en leven over het andere verſpreidt; eene parallelie, waarvan de eerſte rei voor het aanzijn zelfs der tweede niet kan gemist worden.

Eerst wanneer men BILDERDIJKS ontwerp in dit licht beſchouwt, wordt het recht belangrijk en treffend. Welk ander heldendicht toont in deszelfs aanleg zooveel gevoel van de ware beſtemming der menschheid; zulk eene hooge verheffing boven het gevoel der tijden en den drang der omſtandigheden; zulk een levendig terugzicht op het verre voorledene; zulk een ruimen en onbelemmerden blik in de toekomst? Welk ander is zoo zeer uitgegaan van de behoefte der ziel naar eene goddelijke ontknooping van de verwardſte der gebeurtenisſen, toen nog, of niet, of naauwelijks in de kiem, voorhanden? Waarlijk, uit dat oogpunt is dit meesterſtuk onzes grooten Dichters de vurigſte bewondering waardig van geheel onzen leeftijd, voor zoover zich deze boven de bemoeienisſen en belangen van den dag eenigzins verheffen kan!

Ook wanneer men op de uitmuntende *détails* acht geeft, komt de *Ondergang der eerste wereld* niet minder treffend voor als door deszelfs aanleg. Hoe aandoenlijk is niet het berouw en de boete van Kaïn, bij de geboorte zijns eerstgeboren' zoons in den eerſten zang! Hoe keurig de beſchrijving van het feest ter eere der Hemellichten in dien zelfden zang; verder, de onvergelijkelijke ſchildering van Elpines weemoed; en het bezoek van haar verheven Geliefde in den tweeden! Hoe treffend wordt in denzelfden zang zoowel als in den volgenden de Helleraad beſchreven! Hoe roerend is het afſcheid dat Segol, in het derde boek tot de hoogſte Monarchie der aarde geroepen, van zijne beminde Zilpa neemt; en hoe verheven raadſelachtig de wijze, op welke aan het einde des Gedichts in zijne verheerlijking door eene onzichtbare hand, zijne toekomstige roeping als in ſchemerlicht te aanſchouwen wordt gegeven! Men zou het dichtſtuk geheel moeten bezitten, om den zamenhang der deelen, en vooral dien van dit eerſte met hetgeen te volgen ſtond, wel te beſeffen; maar reeds hetgeen wij hebben toont een verwonderbaar talent om de ſchijnbaar afgezonderdſte ſchakels dezer keten in elkander te hechten, en de belangſtelling telkens te ververſchen; want zoo verwikkeld en onzeker aan het einde van elk boek de uitſlag der gebeurtenisſen van hetzelve zich vertoonen, zoo helder is het licht dat elke nieuwe zang er over doet opgaan; alsof aan het einde van elken vorigen door den Dichter een knoop gelegd werd, dien alleen *zijn* geest, *zijne* verbeelding, *zijn* zang kon ontwarren, en alzoo het geheel in harmonie brengen door de genialiſche aanéénſchakeling der deelen.

En echter kan men met reden twijfelen, of de ſchat dien onze Letterkunde in dit fragment verkreeg, niet nog onderdoet voor de verrijking, die taal en verskunst er uit ontleenen. Hier is de majeſteit en kracht, de ernst en nadruk van ons Oud Nederduitsch van Vondels tijden, met de vorming, ontwikkeling en liefelijkheid van later eeuw, of onafſcheidelijk vereenigd, of liefelijk geſchakeerd;

(*) *Wit en rood*, Dl. I. bl. 34.

(†) De vraag, of niet wellicht tusſchen deze twee groote gebeurtenisſen, de wederkomst van Christus en de ſlooping en vernieuwing der *wereld die nu is*, nog een aanmerkelijke tusſchenruimte (het duizendjarig Rijk des Heeren) te verwachten zij, (eene vraag, die B. later waarſchijnlijk zelf bevestigend zou hebben beantwoord) kan natuurlijk *hier* in geene aanmerking komen.

(§) In 't voorleden
Ligt het heden,
In het NU wat worden zal. (BILD.)

(**) 2 Petr. III: v. 3—7, en de behandeling van deze plaats bij Bilderdijk in zijne *Geologie* bl. 88, 89.

(††) Aan den Lezer, bl. VI, VII (2de Uitg.)

Vondels Alexandrijnen, door den invloed van Franſche verzen verlamd, door dien van Duitſche hexameters verdrongen, weder tot in hunne oorſpronklijke kracht herroepen, in hunne eerſte rechten herſteld, de toon voor den toekomstigen Heldendichter aangegeven; de verſcheidenheid niet aan de regelmatigheid, noch de geregeldheid aan de kracht opgeofferd. Bilderdijks doorluchtig voorbeeld bewijst, dat zoo men na hem geen gedicht van zoo hooge voortreffelijkheid als het ware heldendicht is, bekomen moge, althans geene ongeſchiktheid onzer taal voor dat gewichtig vak van Letterkunde daarvan in het allerminſte als reden kan gelden.

Groot voorzeker is het gemis, 't welk het niet voleindigen van dit Heldendicht de Letterkunde, en alzoo den roem des Vaderlands, heeft doen lijden. De middelijke oorzaak van het ſtaken der voortzetting des werks kan wel nergens anders in gezocht worden, dan in het vertrek van Koning Lodewijk, en de ſchade, moeiten en teleurſtellingen, aan welke de Dichter hierdoor onderworpen werd. Dan, daar ook deze alle onder hooger beſtuur en leiding ſtaan, heeft men diezelfde verhinderingen wel eens in verband beſchouwd met 's Dichters bede (bl. 3):

Verlosser! Zie, zie neêr op dit vermetel pogen!
Begunſtig 't, is 't iets meer dan dichterlijke logen;
Maar ſtijgt het ſtouter dan eens Christens godvrucht past,
Verſtoor het uit genade, en leg mijn waanzin vast!

Men mag vragen, of niet wellicht de verhooring der bede in den onvolbrachten arbeid zichtbaar is? of niet, hoe treffend, verheven, en rein van bedoeling het ontwerp en de aanleg mogen geweest zijn, die Paradijs-engelen, die maagdelijk ſchoon huldigden en dienden en aanbaden, boven den Schepper die te prijzen is in der eeuwigheid; — of niet die zamenspanning, om het Eden, door God afgeſloten met het lemmer van den gerichtsengel, door vereende krachten te heroveren; (alles niet meer dan »*eene Poëtiſche verziering die door 't Dichtſtuk gevorderd ſcheen, doch den Schrijver zelven zeer dikwijls geheel vreemd was* (*)"); — of dit alles niet lichtelijk den Dichter hadde kunnen vervoeren, om *ſtouter te ſtijgen dan eens Christens godvrucht past?* — Het zij ons geoorloofd deze vragen onbeantwoord te laten. Doch laat ons in de gevoelige teleurſtellingen, waaraan B. door Gods genadige ſchikking onderworpen was, wijsheid, ontferming en vaderzorg erkennen. Want gelukkiger zonder twijfel is hij, die door veelvuldige droefenisſen, druk en rampen, tot eene hartverbrijzeling wordt gevoerd, waartegen het weêrbarstig vleesch geneigd is zich met zooveel tegenworſteling aan te kanten, dan hij, die na het verkrijgen van alle zijne wenſchen, ten top des roems, van allen geëerd en gehuldigd, maar met een onboetvaardig en ongebogen gemoed, zonder als ſchuldige genade te ontvangen, de eeuwigheid intreedt!

(*) Voorr. bl. XVI. (2e Uitg.)

DE STATENVERTALING.

Archief voor Kerkelijke Geſchiedenis, inzonderheid van Nederland. Ve Deel. Leid. 1834.

Dit deel van het *Archief* der Heeren Rooijaards en Kist bevat (bl. 58—202.) een opſtel van den Hoogl. Heringa, waarin allerbelangrijkſte *bijzonderheden* voorkomen, *betreffende de vervaardiging van de gewone Nederlandſche Bijbelvertaling* (meest uit ſchriftelijke beſcheiden). Zeer merkwaardig zijn deze bijzonderheden, omdat zij niet alleen een allergunstigst licht verſpreiden over den ijver, de christelijke wijsheid en gematigdheid van den »min gekenden en te veel miskenden Bogerman", (om de eigen woorden van den Hoogl. te gebruiken), van wien men hier ook een voortreffelijk Latijnsch gebed, uitgeſproken ter opening der vergadering, waarop de werkzaamheden ter bijbel-vertaling beraamd werden, vindt; — maar ook, omdat het hier medegedeelde op nieuw getuigt van de bijzondere kunde, werkzaamheid en naauwgezetheid der Overzetters bij het vertalen, zoo wel als van hun uitnemende godsvrucht en geloofskracht, toen zij bij de hevige pest in 1635 te Leiden woedende, na een vurig gebed, eenparig beſloten hun post en gewichtige werkzaamheden niet te verlaten, (bl. 162, 169). Mogen de ſtemmen die zich van alle kanten over de uitnemendheid onzer Staten-vertaling, een werk dat zelfs in Duitschland ſints lang, en ook nog, op hoogen prijs wordt geſchat, verheffen (*) Nederlands gereformeerde Christelijke Kerk, ja geheel ons Vaderland, krachtig aanſporen om dezelve niet voor eene of andere in der ijl gemaakte verbetering, geen goud voor koper, te verwisſelen!

GEDACHTEN EN SPREUKEN.

Gelijk de hemellichamen in de onzichtbare vloeiſtof, zoo bewegen zich alle Gods geopenbaarde waarheden in het ruim Zijner ondoorgrondelijkheid.

Wanneer Christus in het ſchip komt, zoo blijft de zee niet lang rustig. Maar dan doen ook ſtorm en onweder erkennen, dat men den Heer der Schepping aan boord heeft.

LUTHER.

De openbare ongeloovige is een redelijk mensch, in vergelijking met hem, die den Goddelijken oorſprong des Evangelies toeſtemt, en het echter tot een bijkomſtig voorwerp zijner gedachten en gedragingen maakt.

ERSKINE.

Overal is in de Natuur het gedeelte een beeld, een afdruk, een afſchijnſel van het geheel.

BILDERDIJK.

(*) Zie hieromtrent ook het bericht des Bijbelgenootschaps van het verledene jaar, no 48. Men zegt dat de brave Stilling altoos in zijn boeken bidvertrek een Exemplaar der Statenvertaling met de kantteekeningen, op welke hij hoogen prijs ſtelde, opgeſlagen had liggen.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.